

4. European Commission. Economic accession criteria. *Official web-site*. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/international-economic-relations/candidate-and-neighbouring-countries/enlargement/economic-accession-criteria_en (date of access: 07.06.2023).

5. European Commission. Convergence criteria for joining. *Official web-site*. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/euro/enlargement-euro-area/convergence-criteria-joining_en (date of access: 07.06.2023).

6. European Commission. Accession criteria. *Official web-site*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/accession-criteria_en (date of access: 07.06.2023).

7. European Commission. European Commission – Enlargement – Acquis. *Official web-site*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/acquis_en (date of access: 07.06.2023).

8. United Kingdom Parliament. Chapter 4: Absorption capacity and the borders of Europe. *Official web-site*. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldselect/1deucom/273/27307.htm> (date of access: 07.06.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-42>

Дутчак А. І.,
магістр права

РОЗВИТОК ПІДХОДІВ ЄСПЛ ЩОДО РОЗУМІННЯ ЕЛЕМЕНТУ ЮРИДИЧНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА (НА ПРИКЛАДІ СКАСУВАННЯ ОСТАТОЧНОГО СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ)

Дана проблематика особливо актуальна для України. Аналіз вітчизняної судової практики переконує, що у судовій системі України є наявними процедури, застосування яких може мати своїм наслідком скасування остаточних судових рішень, що в свою чергу, нерідко має своїм наслідком протиправне порушення права власності суб'єктів правовідносин. В числі цих процедур можна назвати поновлення строку на апеляційне чи касаційне оскарження судових рішень та перегляд їх за нововиявленими обставинами. Зазначені процедури не тягнуть за собою неминучого порушення елемента юридичної визначеності принципу верховенства права, проте зловживання ними, що нерідко трапляється (до прикладу, неправомірне поновлення строку

на апеляційний чи касаційний перегляд судового рішення, задоволення заяви однієї зі сторін про перегляд справи за нововиявленими обставинами, яке по суті частіше всього є прихованою апеляцією чи розгляд справи після поновлення, що виходить за межі нововиявлених обставин і змінює попередні оцінки та висновки щодо тлумачення права власності на користь апелянта та ін.). І хоча представники експертного середовища не перестають закликати суддівське товариство України зважено ставитися щодо задоволення заяв про поновлення строків на апеляційне та касаційне провадження чи заяв про поновлення строків за нововиявленими обставинами [1], судова практика навіть останніх років переконує в протилежному. Однією з причин цього є недостатнє вивчення даної проблеми науковцями та оприлюднення одержаних результатів.

Підходи ЄСПЛ до розуміння елементу юридичної визначеності принципу верховенства права, в тому числі і щодо тлумачення Судом скасування остаточного судового рішення як порушення права власності, пройшли суттєву еволюцію. Як відомо, це право особи закріплено у ст. 1 «Захист власності» Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) і де-факто є еkleктичним поєднанням в одній юридичній нормі двох ціннісних суперечливих, у значній мірі навіть протилежних його контекстів.

Зокрема, ч. 1 цієї статті стверджує, що кожна фізична чи юридична особа «має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше, як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права» [2], – резюмується у ній. Це втілення у нормі права по суті ліберальної концепції розуміння природи та змісту права власності і його судового захисту. Як зазначають вітчизняні [3] та зарубіжні [4] дослідники стандартів ЄСПЛ щодо захисту права власності, до початку вісімдесятих років ХХ ст. вона була майже не затребуваною Європейським судом у його прецедентній судовій практиці.

ЄСПЛ з часу його створення до початку вісімдесятих років ХХ ст. послідовно послуговувався як світоглядним і методологічним критерієм у своїй практичній діяльності другою частиною статті 1 Першого протоколу до ЄКПЛ. Вона стверджує, що положення першої частини цієї ж статті «жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів» [2]. Таке розуміння юридичної визначеності

як явища дійсності та елементу принципу верховенства права було по суті відверто упередженим, етатистським чи навіть соціалістичним, що по суті одне і те ж саме і фактично відкривало шлях до толерування і навіть виправдовування сваволі інститутів публічної влади, передусім держави у цій сфері суспільних відносин.

Яскравим прикладом цього підходу ЄСПЛ щодо розуміння елементу юридичної визначеності принципу верховенства права може бути його рішення 1978 року у справі *Handyside V The United Kingdom*. Вона стосувалася конфіскації і знищення друкованої продукції, яка відзначалася, за оцінкою органів влади, «непристойним вмістом». Прикметно, що Суд визнав порушення державою ст. 10 ЄКПЛ «Право на свободу слова» та водночас зазначив, що оскільки конфіскація і знищення майна були здійснені у межах кримінального процесу (не дивлячись на те, що вимоги до елементу юридичної визначеності у ньому мають бути найсуворішими. – Д.А.), а тому підлягає застосуванню друга частина ст. 1 до Першого протоколу Конвенції. Зокрема, Суд резюмував, що «Держави-Учасниці є єдиними суддями наявності «необхідності» втручання. Відповідно, Суд має обмежити себе перевіркою законності та мети обмеження» [5, Series A no. 24]. У підсумку Суд не побачив практичного нехтування з боку держави елементом юридичної визначеності принципу верховенства права і не розгледів у її вчинках порушення цього елементу.

Проте уже невдовзі після вищезазначеного рішення ЄСПЛ, у 1982 р., відбувається парадигмальна зміна підходів Суду до розуміння і тлумачення ним змісту юридичної визначеності у питаннях захисту власності, а саме тлумачення змісту статті 1 Першого протоколу до ЄКПЛ. Європейський суд з людських прав рішуче стає на захист приватної власності. Уже згадуваний нами вище П. Пацурківський пояснює цей парадокс більш широким поворотом у всій діяльності ЄСПЛ до так званої «прогресуючої практики». Він зазначає, що цей поворот розпочався із середини 70-х років ХХ ст. і тривав майже десятиліття [3].

Такою поворотною у розумінні і тлумаченні Судом юридичної визначеності щодо захисту приватної власності стала справа *Sporrong and Lonnroth v. Sweden*. Вона стосувалася дозволу муніципалітету міста на експропріацію земельних ділянок та будинків розташованих на них, які належали заявникам. Сам по собі цей дозвіл безпосередньо не обмежував прав заявників на їх майно, проте значно знижував його ринкову вартість. Щодо вищезазначених земельних ділянок додатково було застосовано муніципалітетом міста «заборону нового будівництва». У відповідь заявники звернулися до муніципалітету з клопотанням надати їм дозвіл на поліпшення їх будинків та одержали

згоду на це. В цілому правові режими дозволу і заборони застосовувалися щодо земельної ділянки одного із заявників двадцять чотири і двадцять два роки відповідно, щодо іншої – вісім та двадцять років відповідно [6, Series A no. 52, § 61].

Не маючи можливості детально проаналізувати у тезах доповіді вищезазначену справу через обмежений обсяг тез, зазначимо, що ЄСПЛ вперше у своїй практиці підійшов до її вирішення не формально юридично, а застосував інноваційний для цієї категорії справ підхід – з'ясування дотримання інститутом публічної влади балансу між публічним інтересом усього суспільства та захистом засадничих індивідуальних прав і свобод особи. В своєму рішенні у даній справі ЄСПЛ встановив, що було допущено порушення вищезазначеного балансу інтересів та що цим самим були суттєво ущемлені права і свободи заявників, а тому мало місце порушення ЄКПЛ з боку Швеції [6].

У наступному після цієї справи рішенні, а саме в рішенні ЄСПЛ у справі *James and Other v. The United Kingdom* Суд закріпив свій інноваційний підхід до тлумачення змісту ст. 1 Першого протоколу до ЄКПЛ і розвинув його далі. На цей раз інновація полягала в тому, що абсолютно пріоритетною було визнано під час застосування статті 1 Першого протоколу до ЄКПЛ її частину першу, а другу – похідною від неї [7, Series A no. 18]. Внаслідок цього захист порушеного права приватної власності дістав по суті інноваційний потужний інструмент.

Підходи ЄСПЛ до розуміння та тлумачення ним змісту елементу юридичної визначеності принципу верховенства права пройшли тривалу і глибоку еволюцію: від позитивістського (буквально текстуального) його розуміння і тлумачення Судом від початку його діяльності аж до початку вісімдесятих років ХХ ст до ціннісно протилежного – антропосоціокультурного його розуміння і тлумачення, починаючи від рішення Суду у справі *Sporrong and Lonnroth v. Sweden*. Це було закономірним наслідком процесів, які відбувалися у цей період в ЄСПЛ зокрема та у Європі в цілому.

Список використаних джерел:

1. Ліщина Іван. Порушення права власності шляхом скасування остаточних судових рішень: та сучасний стан проблеми в українській судовій системі. *Право України*. 2019. № 7. С. 187–197.

2. Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод з поправками, внесеними відповідно до положення Протоколів № 11 та 14 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12 та 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Пацурківський Петро. Розвиток Європейським судом з прав людини стандартів щодо захисту права власності. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (21 жовтня 2022р., Чернівці) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2022. С. 733–738.

4. Marguenaud J.-P. and Mouly J. Le droit de gagner sa vie par le travail devant la Cour européenne des droits de l'homme. *Rec. Dalloz.* 2006. pp. 477 et seq.

5. *Handyside v. The United Kingdom*, 5493/72, Council of Europe: European Court of Human Rights, 4 November 1976. URL: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b6fb8.html>

6. *Sporrong and Lönnroth v Sweden, Sporrong and Lönnroth v Sweden*, Judgment, Merits, App no 7151/75 (A/52), App no 7152/75 (A/52), IHRL 36 (ECHR 1982), 23rd September 1982, European Court of Human Rights [ECHR]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%222001-57579%22%5D%7D>

7. *James and Others v. the United Kingdom*, 21 February 1986. (*Application no. 8793/79*) 8793/79, (1986) 8 EHRR 123, [1986] ECHR 2, Series A no 98, [1986] RVR 139, [1986] RVR 139. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22itemid%22:%5B%222001-57507%22%5D%7D>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-43>

Новашок Д. О.,

*аспірант кафедри міжнародного права
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ОБОВ'ЯЗОК ЗАПОБІГТИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА СТАНДАРТУ ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Міжнародна відповідальність держави може виникати як через дії, так і через бездіяльність. Таким чином, порушенням міжнародного зобов'язання є не лише позитивний акт, але в деяких випадках порушення може бути встановлено бездіяльністю. Однак, як вказує Дж. Кроуфорд, «бездіяльність – це більше, ніж просто «невиконання» певної дії: вона є юридично значущою лише тоді, коли існує юридичний обов'язок вчинити дію, яка не виконується, і її значущість можна оцінити лише шляхом посилання на зміст цього обов'язку» [1, с. 156]. Таким чином, первинні норми міжнародного права